

**Az Annales-paradigma
Marc Bloch: A történész mestersége
Századvég–Osiris, Budapest, 1996**

A mai európai történetírás négy nagy historiográfiai forradalom, paradigmaváltás egymásutánjában alakult ki. Az elsőt a keresztény egyházatyák, kitüntetetten Szent Ágoston jelentették, akik az alapvetően ahistorikus ókor után először kísérelték meg a történelem átfogó, egységes értelmezését, a történetfilozófiát. A második nagy paradigmaváltás a humanizmus és a reneszánsz idején jelentkezik, de egészen a 16–18. századig elhúzódik. Ez a periódus a forrásokon alapuló kritika iránti érzék kialakulásának időszaka. Fő jellemzője, hogy eredeti dokumentumok (oklevelek, feliratok, érmék) felhasználásával kísérli meg a múlt rekonstrukcióját s a jezsuita forrásgyűjtő iskola a segédtudományok (diplomatika, numizmatika, kronológia, topográfia) művelésével megveti a forráskritika alapjait is. A történetírás harmadik nagy forradalmát a 19. századi historizmus hozza magával. A historizmus végképp megszabadítja a történetírást retorikus maradványaitól s végérvényessé válik a filozófiától és a teológiától történő emancipálódása is. Ekkor alakul ki a történettudomány intézményrendszere, megindulnak a nemzeti forráskiadványok, létrejönnek a történész-folyóiratok és társaságok, kialakul az egyetemi szemináriumi rendszer, ahol — a szakszerű történetképzés keretében — az oktatás fő feladata a kútfőkritika s az ennek alapjául szolgáló segédtudományokban való jártasság elsajátítása. Az utolsó nagy paradigmaváltás a 20. században megy végbe, amikor a nagy történetírói iskolák (New History, Annales, Past and Present, Geschichte und Gesellschaft) megkísérlik a „tudományos” történetírás kialakítását. Az elsősorban a filológiai kritikára összpontosító historizmussal szemben, a történelmi folyamatok mélyén meghúzódó általános törvényszerűségek, trendek, hosszú távú struktúrák felderítésére, valamint elmé-

letalkotásra törekedtek. A segédtudományokban való jártasság primátusa helyett inkább a rokontudományokkal (szociológia, pszichológia, antropológia, emberföldrajz, néprajz, régészet, közgazdaság) való kooperációra helyezték a hangsúlyt, mondván, hogy ezek teszik lehetővé a társadalom, gazdaság, lelki élet stb. elméleti szempontú megközelítését. Fontosnak tartották a forrásbázis kibővítését s az okleveleket favorizáló 19. századdal szemben a nem okleveles jellegű vagy nem írásos források (összeírások, választói névjegyzékek, periratok, imakönyvek, térképek, légi felvételek, bútorok, élelmiszerek) alkalmazását szorgalmazták. A szcientista iskolák lényeges eleme még a földrajzi szemlélet is, hiszen az állami-nemzeti, azaz politikai keretekre koncentrááló historizmussal szemben, szerintük inkább egy történetileg–földrajzilag szervesen létrejött egység (régio, szekció) a történelmi élet lefolyásának igazi színtere.

Marc Bloch e szcientista történetírói iskolák egyikének, az „Annales”-nak volt a megalapítója s szóban forgó művében az új történetírással kapcsolatos teoretikus nézeteit fogalmazza meg. Utószavában Benda Gyula ismerteti az Annales valamint Bloch működésével, előzményeivel, programjával, történetével kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat, így itt főleg ennek részletezése. Bloch gondolatai közül talán a jelen és múlt összefüggésének bonyolult problémáira, a determinizmussal kapcsolatos nézeteire, az analitikus megközelítésre való buzdításra vagy a komparatistika fontosságának hangsúlyozására utalhatunk.

Lényegesebbnek tűnik az a felvetés, mi az Annales és Bloch mondanivalója a mai történész számára s vajon érvényes lehet-e még az általuk követelt paradigma?

Természetesen az Annales sem maradt

változatlan megalapítása óta, különösen a Le Goff-ék által fémjelzett „nouvelle histoire” (1974) fogalmazott meg az alapító atyák kánonjától elütő programot pl. a mindennapi élet témái — szerelem, család, nők, betegség, játék, ünnep, halál, outsiders — feldolgozásának célkitűzésével. A legnagyobb kihívást mégis a hetvenes évektől teret nyerő posztmodern jelentette számára, mely tagadta a történetírás strukturalista, szcientista jellegét s egy új historizmus és esztéticizmus jegyében a narráció, a történeti elbeszélés nyelvi megjelenítő, formai majdhogynem retorikus elemeinek rehabilitációjához tért vissza. Legszembetűnőbben mindez a történeti antropológia, a mikrotörténelem, az új kultúr-történet területén jelentkezett s egyik teoretikus összefoglalását Clifford Geertz adja az

ún. „sűrű leírás” kategóriájával. Az Annales természetesen megpróbált szembenézni ez új paradigmaticus kihívással, lényegében ennek adaptációjára törekedett az 1974-es manifesztum is, mindez azonban jelentős eltávolodást jelent mondjuk a braudeli „longe durée” eredeti programjától. Az utóbbi évek számaiban pedig megjelentek a kiátkozott politikatörténet témái is, tekintve, hogy a francia társadalom érdeklődése megélné a nemzeti identitás kérdései iránt s ez újfent felvetette a második világháború alatti kollaboráció, a francia szélsőjobboldal, a népfuror, az antiszemitizmus de pl. a francia gyarmati magatartás s így Algéria kérdéseit is.

Erős Vilmos